

Inleiding

De pensioenproblematiek in Europa en België is een brandend actueel onderwerp. In Frankrijk, Nederland, Duitsland en Oostenrijk ligt het onderwerp reeds op tafel bij de overheden en de sociale partners.

In België werd het thema in verschillende middens aangehaald, maar echter (nog) niet actief besproken op politiek en sociaal niveau.

Naast het fundamenteel aspect van het effect van de vergrijzing van de bevolking en de korte loopbanen, stelt zich ook het probleem dat vele pensioenfondsen hun reserves hebben zien smelten door de beurskoersen.

Het document '*De Belgische Pensioenproblematiek en haar weerslag op de Stad Antwerpen*' dat in december 2002 opgesteld werd door *Cor Dietvorst*, behandelt de **pensioenproblematiek vanuit een dubbel perspectief** : een algemene analyse voor **België** en een specifieke voor de **Stad Antwerpen** als werkgever. Hiertoe gaan we op zoek naar financiële gegevens en de parameters die hiervoor gehanteerd werden. Tenslotte stellen we de vraag of de huidige financiële structuren en rapportering voldoen om de pensioenverplichtingen blijvend waar te maken en geven we enige aanzetten tot concrete aanpassing van het beleid.

In het verleden werd er tot nog toe erg weinig en summier gecommuniceerd over deze materie en werden slechts partiële en vaak incorrecte gegevens doorgespeeld. Bovendien was en is er nog steeds erg weinig of onvoldoende beleidsaandacht voor de impact van de pensioenen op de begroting van de stad.

We willen hier, als studiecentrum Antwerpen overMorgen, dan ook pleiten voor **transparantie** over deze zeer technische, maar daarom niet minder belangrijke materie. Het is noodzakelijk dat er dringend aandacht besteed wordt aan deze problematiek!

Antwerpen overMorgen

Antwerpen overMorgen is een studiecentrum dat als doelstelling heeft bij te dragen tot een breder inzicht in de stedelijke en maatschappelijke problemen te Antwerpen. Het organiseert gespreksrondes en stelt informatie en documentatie ter beschikking teneinde de kwaliteit van de politieke besluitvorming te bevorderen.

Het studiecentrum kwam medio 2000 tot stand op initiatief van Christian Leysen en Jo de Meester en dankt zijn ontstaan aan de gespreksrondes die geleid hebben tot het opstellen van het "**Plan Antwerpen 2012**", die de noodzaak om meer aandacht te schenken aan de toekomst van Antwerpen op langere termijn in het daglicht hebben gesteld (zowel "over morgen" als "overmorgen").

Het studiecentrum doet in zijn werking beroep op een **denktank** van persoonlijkheden uit de verschillende maatschappelijke domeinen die op regelmatige basis bijeenkomen om over specifieke onderwerpen te spreken om hieruit vervolgens concrete beleidsaanbevelingen te laten ventileren.

In september 2002 stelde Antwerpen overMorgen "**10 actiepunten voor 10 jaar**" op. Hierbij werd gesteld dat "het lange termijndenken de toetssteen dient te zijn voor het concreet politiek handelen." Daarnaast werd gepleit voor het "anticiperen van de stad op de ontgroening en **vergrijzing** van de bevolking" en een vernieuwde visie op de rol en de opdracht van de "ouderen in onze samenleving" (zoals de afschaffing van de verplichte pensioenleeftijd).

Met voorliggend document wil Antwerpen overMorgen dieper ingaan op de problematiek van de vergrijzing en meer bepaald op de **pensioenslasten**, zowel voor de stad als voor België.

Indien u nog vragen of opmerkingen heeft omtrent dit dossier, kan u contact opnemen met **Cor Dietvorst** (cor.dietvorst@pi.be / GSM: 0472/95.06.50). Voor meer informatie over het studiecentrum **Antwerpen overMorgen**, kan u terecht bij **Kristien Laeveren** op onderstaande coördinaten:

Antwerpen overMorgen
Rooiplen 5B
2600 Berchem
Tel.: 03/543.72.24
GSM: 0475/89.11.61
Fax: 03/541.91.10
E-mail: antwerpen@overmorgen.be
Website: www.overmorgen.be

Synthese

De vergrijzing van de bevolking evenals het steeds korter worden van de actieve beroepsloopbaan leggen een zware tol op de financiën van de overheid en dus ook op deze van de Stad Antwerpen.

De Stad Antwerpen heeft samen met het OCMW een **personeelsbestand van 18.000 medewerkers**. Hiervan zijn 2/3 ambtenaren (een verhouding die beduidend hoger ligt dan in andere steden en gemeenten). Momenteel worden reeds 7100 gepensioneerde ambtenaren door de Stad betaald uit de gewone begroting met een jaarlijkse kost van bijna 125 miljoen €.

Het **beheer van de pensioenverplichtingen** is weinig transparant en dreigt door de verzelfstandiging van diverse stedelijke diensten steeds onoverzichtelijker te worden. Er is op dit moment weinig kennis bij de stedelijke administratie en bij de politieke verantwoordelijken over deze materie.

De **pensioenverplichtingen** rechtstreeks ten laste van de Stad en OCMW bedragen wellicht **2,3 miljard €** (93 miljard Bef), wat 500 mio € meer is dan het bedrag dat medegedeeld wordt aan de leden van de gemeenteraad. Dit verschil is te wijten aan het hanteren van economisch relevantere parameters.

De **vzw pensioenfonds** is geen 'pensioenfonds' dat instaat voor de betaling van de pensioenen maar een tussenschakel in het beheer van (een gedeelte van) immobiliën van de stad en de financiering van de pensioenlasten. Het beheer en de uitbetaling van de pensioenen gebeurt door OMOB.

De **dekking van de pensioenverplichtingen** van Stad en OCMW bedraagt slechts **2,35%** van de totale verplichtingen. De 9,1 % dekkingsgraad vermeld in de rapportering is boekhoudkundig zeer discutabel.

De Stad Antwerpen staat indirect mee in voor de verplichtingen van de **autonome instellingen** die van haar afhangen. Het Havenbedrijf heeft bij haar oprichting in 1994 belangrijke pensioenverplichtingen overgenomen. Het havenbedrijf staat in voor de pensioenen van 2500 gepensioneerden met een huidig personeelsaantal van 1700 werknemers. De niet-gedekte pensioenverplichting van het Havenbedrijf bedraagt 650 miljoen €. Wel werkte zij reeds moderne structuren uit om aan deze problematiek (hopelijk) het hoofd te bieden.

De beheersing van de op de overheid en de Stad Antwerpen afkomende pensioensneeuwbal zal leiden tot ingrijpende maatregelen, waarbij **moeilijke en delicate keuzes** zullen gemaakt moeten worden. In de mate dat geen werk wordt gemaakt van de opbouw van reserves zullen volgende opties nader onderzocht moeten worden : verlenging van de beroepsloopbaan, beperking van de pensioenen, stimulering van de nataliteit of doelgerichte immigratie om de verhouding actieven/gepensioneerden te herstellen.

Specifiek voor de Stad komt de keuze tussen **contractueel dan wel statutair personeel** en het bijbehorende kostenplaatje naar verloning (pensioenen inbegrepen) op de voorgrond.

1. Algemeen Kader Belgische pensioenproblematiek

1.1 Structuur Belgische Pensioenen

De Belgische pensioenen kennen een dubbele driedelige structuur :

3 "stelsels" :

- werknemers
- zelfstandigen
- overheidspersoneel

3 "pijlers"

- 1ste pijler : wettelijk pensioen
- 2^e pijler : collectief aanvullende stelsels
- 3^e pijler : individueel aanvullende stelsels ("pensioensparen")

⇒ wat betreft de budgettaire weerslag voor de werkgever is vooral de 1^e pijler van belang.

⇒ wat betreft de overheid (bvb. de Stad Antwerpen) als werkgever komen zowel het stelsel voor ambtenaren als het stelsel voor werknemers in beeld.

1.2. Financiering van de 1^e pijler (het wettelijk pensioen)

- **werknemers : repartitie**
  - ongeveer 85% betaald via de maandelijkse bijdragen van de actieven
  - momenteel reeds voor ongeveer 15% rechtstreeks gesubsidieerd door de federale Staat (1,1 miljard € / jaar)
- **zelfstandigen : repartitie**
  - ongeveer 66% betaald via de maandelijkse bijdragen van de actieven
  - momenteel reeds voor ongeveer 33 % rechtstreeks gesubsidieerd door de federale Staat (600 miljoen € / jaar)

groepen financieringsmechanismen :

1. Repartitie :
met pensioenbijdragen op het loon van de actieven pensioenen uitbetalen aan niet-actieven
2. Kapitalisatie :
reserves opzij zetten en beleggen, putten uit dit fonds bij pensionering
3. Rechtstreekse uitbetaling door vroegere werkgever

- **overheidspersoneel : rechtstreeks te betalen van de begroting**

vb. : federale ambtenaren : meer dan 50 miljard€ / jaar voorzien op de begroting ;

↓

Wet van 25 feb. 1933 pensioenregeling gemeentepersoneel :

kent ongeveer gelijke rechten als die van het staatspersoneel toe aan het gemeentepersoneel

Conclusie :

In de wettelijke pijler van de Belgische pensioenen is geen enkele vorm van "vooruitzien" of sparen¹ ingebouwd. Ofwel worden de opgehaalde bijdragen meteen terug uitbetaald (werknemers en zelfstandigen), ofwel dient men jaar na jaar op de begroting op zoek te gaan naar middelen om de pensioenen te betalen (ambtenaren).

1.3. Werking betalingsmechanismen :

- **stelsel voor werknemers :**

maandelijkse afhouding op het loon van de werknemer

Rijksdienst voor Pensioenen (Brussel)

doorstorten aan de gepensioneerde werknemers van het ogenblik

= "repartitie", "omslag" of "herverdeling"

= ideologie van de "solidariteit tussen de generaties" : iedereen betaalt immers voor de generatie boven hem.

- **stelsel voor ambtenaren :**

opstellen begroting met personeelskost + pensioenkost

uitbetalingsdienst

doorstorten aan de gepensioneerde ambtenaren van het ogenblik

= "vroegere werkgever blijft verantwoordelijk"

De lokale overheden hebben de mogelijkheid via de '**Rijksdienst voor Sociale Zekerheid der Plaatselijke en Provinciale Overheden**' (RSZ-PPO) hun pensioenlasten te 'poolen', d.w.z. hun jaarlijkse bijdrage te laten herverdelen via alle aangesloten organisaties. Dit is een 'omslagkas' en introduceert dus eveneens een soort van repartitie over alle aangeslotenen.

Aansluitend op oprichting van de geïntegreerde politie in 2002 worden de nieuwe gepensioneerde politiemensen betaald via het **Fonds voor Geïntegreerde Politie**. De stedelijke overheid zal haar financiële verantwoordelijkheid voor deze groep werknemers dus geleidelijk zien verminderen. Dit fonds is ook een omslagkas. De bijdrage wordt gekoppeld aan de bijdrage van het RSZ-PPO.

---

¹ Momenteel kunnen we hier wel een aanzet zien via het "Zilverfonds". Deze blijft echter beperkt en zelfs twijfelachtig van opzet daar dit een structuur is die enkel Belgische Staatsobligaties bevat.

1.4. Kenmerken wettelijk pensioen ambtenaren vs. wettelijk pensioen werknemers

- **andere berekeningsbasis :**

ambtenaren : tot 75% van het **gemiddelde loon van de laatste 5 jaar**

werknemers : tot 75% van **reële loon tijdens loopbaan**

- **welvaartsaanpassing :**

ambtenaren : perequatie dwz. loonsverhoging actieve ambtenaren = pensioenverhoging gepensioneerde ambtenaren.

werknemers : geen perequatie (eventueel ad hoc welvaartsaanpassing via 'herwaarderingscoëfficiënt')

- **vervroegde uittreding :**

ambtenaren : vele stelsels van vervroegde uitkering

werknemers : idem, maar grotere weerslag op loon en pensioen.

- **plafonds :**

ambtenaren : de wet Wijninckx matigt de hoogste ambtenarenpensioenen. Dit zogenaamde absolute plafond ligt echter hoog : rond de 60 000 € per jaar of meer dan 5000 € per maand

werknemers : de facto liggen de maximale pensioenen rond de 1500 € per maand ; dit omdat bij de berekening van de pensioenen een loongrens geldt. Men betaalt bijdragen op zijn reële loon, maar krijgt slechts pensioen alsof zijn loon dat jaar gelijk was aan de loongrens².

Conclusie :

De pensioenen van het overheidspersoneel liggen gevoelig hoger dan de pensioenen van werknemers (en zeker dan deze van zelfstandigen).

1.5 Overheidspensioenen : uitgesteld loon ?

Een vaak gehoorde redenering is dat de hogere pensioenen aan de ambtenaren een rechtvaardiging zijn voor de slechtere verloning tijdens de loopbaan. Trends (7 november 2002) becijferde echter voor het tweede opeenvolgende jaar dat het **gemiddelde loon in de publieke sector boven dat van de privésector** lag.³

De overheid neemt talrijke maatregelen om de **verloning** in de overheidssector alsook de **specifieke modaliteiten** (zoals 13de maand, verlofgeld of maaltijdcheques) aan te passen aan de privésector. Een **gelijkschakeling van de pensioenen** staat echter (nog) niet op de dagorde. Dat dit een herziening naar beneden met zich mee zou brengen is daar allicht niet vreemd aan.

De **opvolgers** van overheidsdiensten **blijven verantwoordelijk** voor de pensioenlasten in het verleden aangegaan door hun openbare voorgangers, tenzij een andere regeling is uitgewerkt en bvb. deze schulden overgenomen worden door een andere overheid, zoals o.a. voor Belgacom en De Post bedongen werd.

Wat betreft **intercommunales** nemen de aandeelhoudende gemeentes de personeels-en pensioenverplichtingen over ingeval beëindiging van deze venootschappen.

² Deze loongrens ligt op 38 678 € = 1 560 266 Bef. Een snelle ruwe berekening leert ons dat iemand die zijn hele loopbaan boven deze loongrens uitkomt (en dus het absoluut maximale werknemerspensioen zal krijgen) theoretisch zou kunnen rekenen op ongeveer 2500€ per maand, ongeveer de helft van het absoluut maximale ambtenarenpensioen.

³ De gemiddelde loonkost ligt 12 % hoger voor ambtenaren en 3% hoger indien men ook de andere loonelementen mee incalculeert.

2. De 'vergrijzings'problematiek

2.1. De babyboom wordt een pappyboom

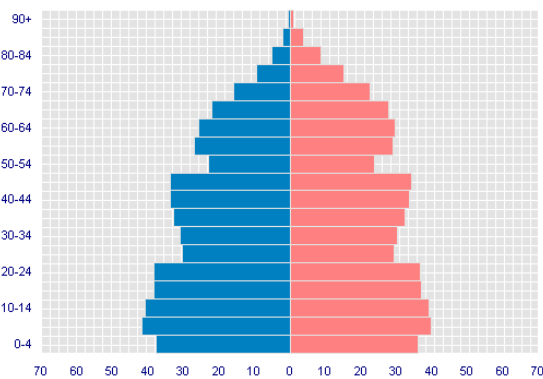
Met de babyboom wordt de periode 1945 - 1963 aangeduid.
In deze periode steeg het aantal kinderen tot 17 geboorten per jaar per 1000 vrouwen

Vanaf dan - vooral door de doorbraak van de anticonceptie en vrouwenemancipatie - begon deze te dalen. Nog steeds worden hier dieptepunten bereikt van rond de 11 geboorten per jaar per 1000 vrouwen. Per vrouw komt men nog slechts aan 1,6 kinderen.

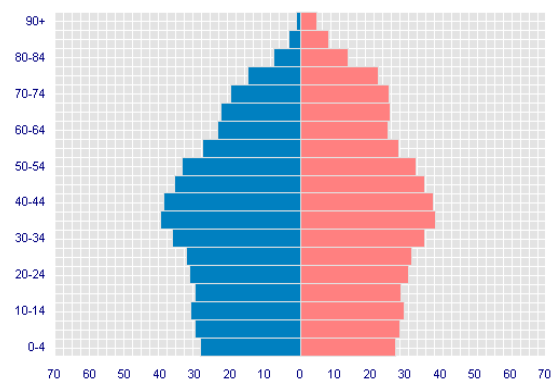
Eén ander heeft gevolgen voor de bevolkingspiramide :

Waar we in 1971 nog een brede onderlaag zien - de babyboomers - is deze per 01/01/2002 reeds duidelijk opgeschoven naar de middenlaag. Binnen afzienbare tijd bevinden de babyboomers zich in de pensioengerechtigde leeftijd, terwijl de generatie onder hen duidelijk smaller wordt.

figuur 1: bevolking 01/01/1971

figuur 2: bevolking 01/01/2002

bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)

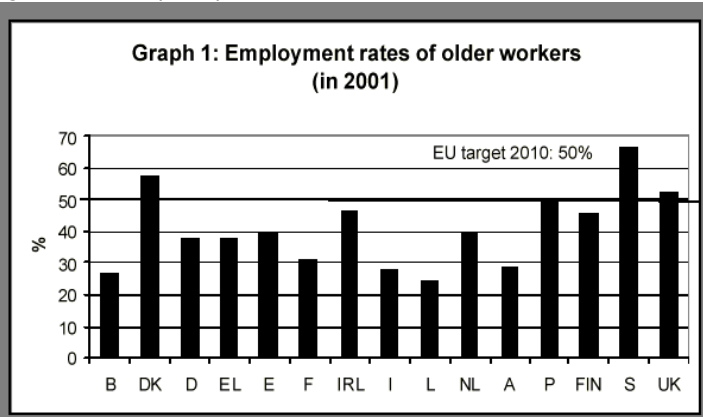
Conclusie :

Door de demografische evolutie komen de repartiestelsels onder druk. Dit verhaal leidt immers tot meer gepensioneerden voor verhoudingsgewijs minder actieven.

2.2. Een vroege oude dag

Door allerlei factoren en beleidsbeslissingen in het (niet zo verre) verleden (brugpensioen, stelsel van "oudere" werklozen, vervroegde uittredingen allerhande en de ideologie van "jobs voor de jongeren") is de activiteitsgraad van de oudere werknemers sterk geslonken. Op de grafiek zien we dat België op het Europees dieptepunt zit. Dit versterkt de evolutie van **minder actieven per gepensioneerde**.

figuur 3 : arbeidsparticipatie oudere werknemers

bron : Europese Commissie : "Reform Challenges facing Public Pension Systems"

Bovendien is hierdoor een **psychologisch effect** ontstaan : de gemiddelde Vlaming percipieert het inmiddels als een "recht" om op 57 jaar te stoppen met werken. Na deze leeftijd werken wordt als niet-gewenst ervaren, hoewel de eigenlijke officiële pensioenleeftijd nog steeds op 65 jaar ligt.

De actieve loopbaan wordt dus steeds korter terwijl we steeds langer leven. Waar je in 1970 nog 45 jaar werkte (tot je 65ste) om 10 jaar van je pensioen te genieten, is men geëvolueerd naar loopbanen van 35 jaar (tot je 57ste) voor een pensioen van 23 jaar⁴.

Bij de overheid gelden de gevolgen van de vervroegde uittreding allicht nog meer⁵.

Conclusie :

De vervroegde uittreding versterkt de budgettaire weerslag van de vergrijzing : er wordt immers gedurende een kortere periode bijdragen betaald, maar langer genoten van het pensioen. Dit verhoogt de druk op de krimpende groep actieven nog meer.

⁴ Voor mannen. Vrouwen gaan gemiddeld drie jaar vroeger op pensioen, en leven na de pensionering gemiddeld zelfs tot 85 (inforvbo – 10 mei 2002).

⁵ Zo kunnen leraars bijv. reeds vervroegd vertrekken vanaf 55 jaar en volstaat voor sommige magistraten een loopbaan van 20 jaar. Ook bij de NMBS is de uittreding op 55 jaar veralgemeend.

2.3. De vergrijzing binnen de vergrijzing

Onderstaande tabel geeft de procentuele verhouding van de 80+'ers in de bevolkingscategorie van de 60+'ers.

Hier is duidelijk uit af te lezen dat we niet alleen naar een bevolking met meer bejaarden gaan, maar vooral naar een bevolking met veel hoogbejaarden.

tabel 1

Veroudering in de veroudering	2000	2010	2020	2030	2040	2050
	16,7%	21,5%	20,8%	22,4%	28,0%	31,9%
Mannen	12,0%	16,3%	16,0%	18,3%	23,7%	27,5%
Vrouwen	20,3%	25,6%	24,7%	25,8%	31,7%	35,7%

bron : NIS

We kunnen aflezen dat in 2010 reeds 1 op de 4 vrouwen (25,6%) van meer dan 60 een tachtigplusser is.

Deze evolutie is vooral aan de stijgende levensverwachting te wijten. De afgelopen decennia steeg deze met een 2,5 – 3-tal maanden per jaar (!). In de komende decennia blijft een dergelijke evolutie zich doorzetten.

tabel 2

Levensverwachting bij de geboorte	2000	2010	2020	2030	2040	2050
	78,3j	80,3j	82,1j	83,7j	85,1j	86,4j
Mannen	75,1j	77,2j	79,2j	81,0j	82,5j	83,9j
Vrouwen	81,5j	83,3j	85,0j	86,4j	87,7j	88,9j

bron : NIS

Het hoeft geen betoog, dat 80+'ers (vaak alleenstaande vrouwen ; zie ook supra onder 2.2 ; bevolkingspiramide rechterdeel) zeer hoge behoeften hebben op het vlak van gezondheidszorg, veiligheid, aanpassing van de woning, begeleiding bij het dagelijks leven enz.

Het is zeer de vraag of het beleid reeds voldoende stappen heeft gezet om aan deze bijkomende kosten het hoofd te bieden. Ook de lokale besturen zullen via de OCMW's hun deel van de kosten op zich af zien komen.

Specifiek qua pensioenen betekent deze **stijgende levensverwachting** dat er langer van een pensioen genoten zal worden - en dat de overheid deze dus langer zal moeten financieren

Conclusie :

Er zit binnen in de vergrijzing nog een kostenstijgend effect verborgen: de vergrijzing binnen de vergrijzing.

2.4. Berekening van de budgettaire weerslag van de vergrijzing

In de 'Zilverfondswet' van 2001 wordt een 'Studiecommissie voor de Vergrijzing' in het leven geroepen, die jaarlijks een rapport dient in te leveren m.b.t. de vergrijzing en haar weerslag op de begroting.

Haar eerste rapport (april 2002) berekent de budgettaire weerslag van de vergrijzing als volgt:

tabel 4

In pct. van het BBP	2000	2010	2030	2000-2030	2010-2030
Pensioenen	8,7	8,3	11,4	+2,7%	+3,1%
Gezondheidszorgen	6,2	6,9	8,2	+2,0%	+1,3%
Werkloosheid	1,9	1,5	1,0	-0,8%	-0,5%
Kinderbijslag	1,8	1,4	1,2	-0,6%	-0,2%
Andere sociale zekerheidsuitgaven	3,6	3,3	3,5	-0,1%	+0,2%
Totaal	22,2	21,4	25,3	+3,1%	+3,9%

bron : studiecommissie voor de vergrijzing, ministerie van begroting

De totale budgettaire kost voor de veroudering bedraagt 3,1% van het BBP tussen 2000 en 2030. Uitgedrukt in prijzen van 2002 betekent dit een jaarlijkse extra-kost van ongeveer 8,2 miljard € (330 miljard Belgische frank).

Voor de periode 2010-2030 komt de commissie uit op +3,9% van het BBP. Dit betekent dat vanaf 2010 ongeveer 415 miljard Belgische frank per jaar zal gezocht moeten worden om aan de vergrijzing het hoofd te bieden. Merk op dat dit relatief kleine percentage aanleiding geeft tot een jaarlijkse meeruitgave van ongeveer 3,5x het totale jaarbudget van defensie!

Bovendien wordt in dit scenario rekening gehouden met een dalende werkloosheid (minder inactieven op actieve leeftijd) en een reële vermindering van de uitgaven voor kinderbijslag. Of dit ook werkelijk gerealiseerd kan worden is een open vraag.

Voor een samenvatting van enkele andere studies i.v.m. de budgettaire weerslag van de vergrijzing, verwijzen we naar bijlage 1a. In bijlage 1b vindt u een samenvatting van de statistische gegevens i.v.m. de vergrijzing.

3. De Antwerpse pensioenproblematiek

Uit het vorige deel onthouden we dat we met een **verouderende bevolking** zitten, die steeds **vroeger wil stoppen met werken**, die een **grote zorgbehoefte** zal kennen eens de 80 voorbij en waarvoor de basis die dit moet dragen steeds smaller wordt.

Wat is de weerslag van dit alles op Antwerpen ?

3.1. Het personeel van Antwerpen

De Stad Antwerpen heeft samen met het OCMW en haar ziekenhuizen in totaal een **18 000 mensen** in dienst. Hiervan hebben ca. **12.000 een ambtenarenstatuut** (inclusief politie per 01.01.2001.)⁶

Het is niet evident een volledig overzicht van de reële globale pensioenlast te krijgen; bovendien dreigt dit naar de toekomst toe nog moeilijker te worden doordat de Stad meer en meer aparte structuren opzet (politie, autonoom parkeerbedrijf, autonoom gemeentebedrijf, enz.).

We herinneren aan de verplichtingen van Antwerpen als werkgever :

wat betreft de **contractuelen** (werknemersstatuut) volstaat de maandelijkse afdracht van de werkgeversbijdragen aan 'Brussel' (de Rijksdienst Voor Pensioenen).

Hiermee is de kous af voor Antwerpen. Bij pensionering van deze werknemers komen er geen bijkomende facturen op de stad af. Deze pensioenen worden betaald uit de grote Brusselse pot via het repartitiesysteem.

wat betreft de **statutairen (ambtenarenstatuut)** dient er in de begroting een som voorzien te worden voor de uitbetaling van de pensioenen.

- Een gedeelte wordt voorzien via bijdragen aan het RSZ-PPO (die terugvloeien via haar omslagkas): ca. 2100 ambtenaren⁷
- Het grootste gedeelte via rechtstreekse uitbetaling : ca. 9500 ambtenaren (inclusief 1.400 politieambtenaren).

In wat volgt behandelen we in het bijzonder de pensioenproblematiek voor de statutaire ambtenaren, die rechtstreeks ten laste vallen van de begroting : het betreft momenteel 7100 gepensioneerden en 9500 actieven (8100 exclusief politie).⁸

⁶ zie bijlage 2 : schriftelijke vraag Christian Leysen mei 2002 en antwoord schepenen Mark Van Peel dd. 27 mei 2002

⁷ De huidige bijdragevoet RSZ-PPO bedraagt 20 % op het loon maar zal tegen 2020 oplopen tot 40% op het loon volgens een recente studie van De Vaderlandsche/ING Groep. Dit vooral omdat er minder en minder deelnemers zijn aan dit systeem.

⁸ De kosten voor de gepensioneerde politieambtenaren zijn sinds de oprichting van de geïntegreerde politie uitdovend. De kosten voor de nieuwe gepensioneerden vallen immers niet ten laste van de Stad. De kostenverhogende impact op de begroting ten gevolge van de loonsverhogingen bij politiehervorming mag echter niet onderschat worden.

3.2. Hoe bereken je je pensioenverplichtingen ?

Om te weten welke verplichtingen je vandaag hebt als organisatie (overheid of privé), maak je een actuariële studie. Gespecialiseerde bureaus of actuarissen berekenen hoeveel je opzij zou moeten leggen voor de gepensioneerden en voor degenen die vandaag nog voor je werken. Hierbij gebruikt men de sterftetabellen zoals ze door het Nationaal Instituut voor de Statistiek gepubliceerd worden. Belangrijk is dat men met recente sterftetabellen werkt, want zoals gezien stijgt de levensverwachting jaarlijks, en anders komt men tot een onderschatting van de verplichtingen.

Opgelet !

De totale verplichting gaat niet uit van het totaal bedrag dat je wellicht zal uitkeren, maar geeft het bedrag weer dat je vandaag op je bankrekening zou moeten hebben staan en dat samen met de (geschatte) interesten die deze bankrekening opbrengt voldoende zou moeten zijn om de pensioenen te betalen.

Voor de actieven neem je natuurlijk niet de volledige pensioenen mee in de berekening, vermits deze mensen nog een aantal jaren zullen werken en dus via bijdragen de pensioenkas nog verder mee zullen spijzen.

Een hele reeks **andere parameters** zijn in dergelijke berekening van belang : interestvoet, al dan niet automatische loonsverhoging, heraanwerving van een jongere (statutair of contractueel), het aanwezig zijn van "extra's" bvb. een berekeningsbasis met een verkorte loopbaan, de laatste 3 i.p.v. de laatste 5 jaar als referentie, het aantal gelijkgestelde jaren voor bv. studie of loopbaanonderbreking enz...

Er bestaan internationale regels m.b.t. dergelijke berekeningen: de zogenaamde IAS-normen (International Accounting Standards). In dit verband merken we nu reeds op dat deze normen en de door haar gehanteerde assumpties strenger zijn (en dus uitkomen bij hogere bedragen), dan diegene die thans gebruikt worden door de Stad Antwerpen en haar raadgevers.⁹

3.3. de uitbetaling van de pensioenen voor de statutairen te Antwerpen

Indicatie van de uitgaven per jaar

In het jaar 2000 betaalde de Stad in totaal 4 833 951 723 BEF aan pensioenen uit¹⁰. Voor het jaar 2001 kwam hier nog eens 86 miljoen bij: 4 919 642 785 BEF¹¹.

Dit bedrag werd op verscheidene manieren samengesteld, zoals eveneens blijkt uit bijlage 3 en 4. Deze onderverdeling in verscheidene posten doet echter geen afbreuk aan het feit dat dit allemaal middelen zijn die dat jaar door de stad dienden gemobiliseerd te worden.

De rol van OMOB

De verzekeringsmaatschappij OMOB (Onderlinge Maatschappij der Openbare Besturen) heeft een contract met de Stad om te voorzien in de fysieke uitbetaling van de pensioenen en in de service (vragen e.d.) achteraf. OMOB speelt niet de rol van "verzekeraar" in de zin dat zij via beleggingen van premies een vermogen opbouwt waaruit de pensioenen betaald worden.

⁹ zie bijlage 2 : schriftelijke vraag Christian Leysen mei 2002 en antwoord schepen Mark Van Peel dd. 27 mei 2002

¹⁰ zie bijlage 3 : OMOB, financieel verslag pensioenverzekering 2000.

¹¹ Zie bijlage 4: OMOB, financieel verslag pensioenverzekering 2001

De rol van de RSZ-PPO

De Rijksdienst voor Sociale Zekerheid der Plaatselijke en Provinciale Overheden speelt de rol van omslagkas voor ongeveer 2100 Antwerpse ambtenaren. De RSZ-PPO is een omslagkas specifiek voor de aangesloten gemeenten en hun ambtenaren. Zij berekent een bijdragevoet voor de werkgever over alle deelnemende gemeenten. Deze bedragen worden dan hetzij rechtstreeks uitbetaald, ongeveer zoals in de wettelijke pijler voor werknemers, hetzij overgemaakt aan een specifieke uitbetalingsinstelling die dan overgaat tot fysieke storting. Voor Antwerpen is dit zoals gezegd OMOB.

De rol van de VZW Pensioenfonds

Deze zag het levenslicht in 1990 en heeft als doel te helpen bij het volstorten van de jaarlijkse pensioenbedragen die doorgestort worden aan OMOB. De VZW Pensioenfonds is dus geen pensioenfonds in de zin dat zijzelf (al dan niet bijkomende) pensioenen uitkeert - een definitie zoals die van toepassing is op vele pensioenfondsen in de privésector.

De VZW Pensioenfonds beschikt over de opbrengsten uit het beheer van (een gedeelte van) het immobiënpatrimonium van de stad, alsook over de financiële inkomsten van de verkopen van onroerende goederen uit het patrimonium van de Stad.

Een goede 700 miljoen BEF van de pensioenuitbetalingen werd in 2000 gefinancierd via de VZW Pensioenfonds¹². In 2001 kwam er geen bijdrage van de VZW.¹³

Over welke reserves beschikt de vzw Pensioenfonds ?

Daar al 12 jaar dit systeem in voege is beschikt de vzw Pensioenfonds over een balanstotaal volgens haar eigen jaarrekening¹⁴ van 5 041 448 701 bef.

Is het echter correct om dit bedrag in te schrijven als "dekkingswaarde" zoals dit gebeurt door de Stad ?¹⁵

De activa van de VZW Pensioenfonds bestaan hoofdzakelijk uit vorderingen op de Stad.

De enige financiële activa die terug te vinden zijn in de jaarrekening van de VZW per 31/12/2001 zijn :

"Aandelen" : 135 785 818

"Liquide Middelen" : 495 306 163

Totaal : 631 091 981

Zoals gezegd zijn al de andere activa vorderingen op de Stad: ze komen voort uit het niet doorstorten van de hoger vermelde bronnen van inkomsten. Conceptueel kan men deze bedragen onmogelijk beschouwen als reserves ter dekking van de pensioenverplichtingen.

Bij de Stadsontvanger worden deze middelen beschouwd als een lopend thesaurievoorschot van de VZW Pensioenfonds aan de Stad Antwerpen. Op deze bedragen wordt een rente "betaald" van 7,3%. Betaald tussen aanhalingstekens omdat ook deze bedragen niet steeds onmiddellijk cash gestort worden maar aanleiding kunnen geven tot nieuwe vorderingen.

¹² Zie bijlage 3: OMOB, financieel verslag pensioenverzekering 2000

¹³ zie bijlage 4 : OMOB, financieel verslag pensioenverzekering 2001.

¹⁴ zie bijlage 5 : jaarrekening vzw pensioenfonds per 31/12/2001

¹⁵ zie bijlage 2 : schriftelijke vraag Christian Leysen mei 2002 en antwoord schepen Mark Van Peel dd. 27 mei 2002

Deze thesaurievoorschotten worden weliswaar boven de marktrente vergoed (à 7,3%) en leveren bovendien een belastingvoordeel op¹⁶ maar vermits de Stad eigenlijk aan zichzelf leent, is dit in feite een vestzak-broekzakoperatie. Het is de moeite te vermelden dat de middelen van de VZW Pensioenfonds eveneens gebruikt worden om pre-financieringsleningen toe te staan, bv. ter renovatie van schoolgebouwen. Soms gebeurt dit zelfs aan een rentevoet van 0%. Dat de begeleidingscommissie voor Antwerpen (op Vlaams niveau) dit goedkeurt betekent geenszins dat dit daarom een gezonde manier van werken is die verenigbaar is met het idee van het opbouwen van reserves.

Conclusie:

De VZW Pensioenfonds is allermintst een fonds met een afgescheiden vermogen dat inzetbaar is ter betaling van de pensioenen of ter berekening van een dekkingsgraad t.o.v. de uitstaande verplichtingen.

---

¹⁶ op deze bedragen werd een vrijstelling van roerende voorheffing bekomen

3.4. Actuariële gegevens m.b.t. de pensioenen in Antwerpen

Ook in opdracht van de Stad worden actuariële studies uitgevoerd. De berekeningen van OMOB (als beheerder van de pensioenen) worden gecontroleerd door het kantoor Nicolai.

Het rapport Nicolai

Het rapport van raadgevend actuaire Nicolai dd. 15/10/2001, voorgesteld op de gemeenteraad van 18/12/2001¹⁷ geeft ons een eerste inzicht in de verbintenissen die Antwerpen reeds op zich heeft genomen.

Op pagina 10 stelt deze actuaire dat de verbintenissen ten aanzien van de reeds gepensioneerden 42,955 miljard bedragen. Hieraan voegen we 29,254 miljard verbintenissen voor de nog actieve ambtenaren toe.

Nicolai en partners komt aldus uit bij een totaal van 72,210 miljard BEF geactualiseerde verbintenissen

Schepen van Peel komt uit bij 75,439 miljard bef¹⁸

Opmerkingen mbt. de actuariële studie Nicolai

De gebruikte tabellen zijn deze van 1988-1989 (zie pag 5-6 Nicolai) en dus achterhaald wat betreft levensverwachtingen. Recente tabellen houden rekening met de hogere levensverwachting en komen dus uit bij hogere bedragen

Er wordt gerekend met pensioering op 60 jaar (zie pag 6 Nicolai). Dit is realistischer dan de (nog steeds geldende) wettelijke pensioenleeftijd op 65, maar allicht toch wat optimistisch. (zie ook de opmerkingen in vorig deel m.b.t. vervroegde uittreding)

De gehanteerde interestvoet bedraagt 5% - na aftrek van inflatie. Veel motivering wordt hiervoor niet gegeven. Allicht is een reële interestvoet na inflatie van 2,5 à 3% realistischer.

Het effect van de perequatie (automatische welvaartsaanpassing voor de gepensioneerde ambtenaren) wordt buiten beschouwing gelaten (zie pag 10 Nicolai opm. 5.4).

Het effect van de politiehervorming wordt niet doorgerekend. (zie pag 10 Nicolai opm. 5.6).

Draagwijdte van de studie Nicolai

Zoals vermeldt is het niet evident om een inzicht te krijgen in de personeelsstructuren te Antwerpen. Vast staat dat een behoorlijk aantal mensen en diensten niet inbegrepen zijn in deze actuariële studie: het autonoom Havenbedrijf, de intercommunales (die beide op papier zelf verantwoordelijk zijn voor hun pensioenverplichtingen, maar vanzelfsprekend terechtkomen bij de Stad indien zich problemen voordoen) en allicht ook enige VZW's die als werkgever optreden.

De berekening door OMOB¹⁹

In antwoord op een schriftelijke vraag van Christian Leysen van augustus 2002 vinden we het actuariële overzicht zoals berekend door OMOB, dat nieuwe cijfers oplevert. Men geeft immers nieuwe berekeningen op basis van economische gegevens, d.w.z. met meer accurate parameters en tabellen.

Op basis van 2 sets van sterftetabellen komt men hier tot een totaal geactualiseerd bedrag van de verbintenissen (gepensioneerden én actieven) tussen :

¹⁷ zie bijlage 7 : rapport Nicolai dd. 15 okt. 2001

¹⁸ zie bijlage 2 : schriftelijke vraag Christian Leysen mei 2002 en antwoord schepen Mark Van Peel dd. 27 mei 2002

¹⁹ zie bijlage 8 : schriftelijke vraag Christian Leysen augustus 2002 en antwoord schepen Mark Van Peel dd. 13 november 2002

Basis (*)	Economisch (**)
1 826 miljoen €	2 341 miljoen €
73 700 miljoen BEF	94 436 miljoen BEF

* op basis van sterftetabellen EDM/EDF : actualisatievoet 4,75%

** op basis van sterftetabellen MR/FR : actualisatievoet : 4%²⁰

Dekkingsgraad

OMOB doet ook een uitspraak mbt. de **dekkingsgraad**. Dit is het totaal van de reserves (het geld dat mobiliseerbaar is voor de uitbetaling van de pensioenen) gedeeld door het totaal van de verplichtingen.

Wij kunnen ons volledig vinden in het berekeningslogica van OMOB dat de zogenaamde reserves bij de VZW pensioenfonds voor deze ratio niet in aanmerking kunnen worden genomen. Zoals gezegd bestaan deze reserves in hoofdzaak uit thesaurievoorschotten bij de Stad en kunnen zij daar allicht niet gemist worden. De 600 miljoen BEF echte beleggingen die aanwezig zijn binnen de VZW kunnen daarentegen wel in aanmerking komen voor de berekening van de dekkingsgraad.

Bij het interpreteren van het bedrag aangegeven door OMOB als "totale reserves zonder VZW Pensioenfonds" is echter eveneens enige voorzichtigheid geboden. Zoals vastgesteld kan worden in bijlage 3 en 4 is er bij OMOB sprake van reserves ná overdracht van saldi. Ook deze achterstallen kunnen vanzelfsprekend niet beschouwd worden als reserves.

In het licht van deze beide opmerkingen trekken we 1 miljard bef af van de post "totale reserves zonder vzw" (het geschatte bedrag aan openstaande saldi) en tellen we er 600 miljoen bef terug bij (de echte reserves van de vzw pensioenfonds)

Aldus komen we tot een bedrag aan reserves van : 2,621 mia - 1 mia + 600 mio = 2,221 mia BEF
OF = 55 069 490 €

In verhouding tot de eerder geciteerde verplichtingen komt men zo tot een dekkingsgraad ten aanzien van de economische pensioenverbintenissen van 2,35%.

Men kan dit moeilijk anders dan 'zeer beperkt' noemen. Dit bedrag is alleszins kleiner dan de 9,1% meegedeeld door de stadsdiensten begin mei.²¹

We vermelden nog dat in het rapport Nicolaï voor 2002 een dekkingsgraad van 11% berekend wordt en dat deze bedacht wordt met het predikaat "amper".

²⁰ allicht zijn deze actualisatievoeten nog te hoog : zo dient er rekening gehouden te worden met de perequatie. Voor dit kostenverhogend automatisme dient volgens het Planbureau ongeveer 0,7% voorzien te worden. Een actualisatievoet van 3,25% ware dus allicht nog realistischer.

Maar zelfs dan zit men met de huidige rentevoeten aan de hoge kant : 3,25% + 0.75% perequatie + 2% inflatie geeft ongeveer 6%, duidelijk hoger dan de huidige marktrentes.

²¹ zie bijlage 2 : schriftelijke vraag Christian Leysen mei 2002 en antwoord schepen Mark Van Peel dd. 27 mei 2002.

4. Conclusies en aanzetten tot een oplossing

4.1. België

Voor de zeer nabije toekomst staan ons belangrijke uitdagingen te wachten: er is een **kostenexplosie in de pensioensector** op komst als gevolg van de **vergrijzing** (want meer gepensioneerden), die gepaard gaat met minder inkomsten (want minder actieven) én meer uitgaven. Daarnaast zet de **vergrijzing binnen de vergrijzing** de sociale zekerheid (o.a. de ziekteverzekering) in het algemeen onder druk. Tegelijkertijd zitten we met een **verlaagde arbeidsparticipatie bij de ouderen**, onder andere door een ontsporing van het stelsel van het brugpensioen en beperkt de nog steeds belangrijke budgettaire weerslag van de staatsschuld de overheid in haar mogelijkheden.

Het is hoog tijd om de feiten onder ogen te zien. De realiteit is gewoon dat de **repartitiesystemen hun grens bereikt** hebben. De basis van werknemers groeit niet meer en ook de langetermijn **economische groei** (die uiteindelijk determinant is voor de overheidsontvangsten) zal allicht nooit meer het benodigde niveau halen om alles "uit de pot" te blijven betalen. Schuldfinanciering is voor België ook geen oplossing meer.

Zoals uit de cijfers van de regering zelf blijkt is de missie duidelijk : **binnen 8 jaar moet er jaarlijks 415 miljard bef beschikbaar zijn** om de vergrijzingsproblematiek het hoofd te bieden. Men zou er goed aan doen nu reeds bij wijze van test eens te proberen om deze budgettaire oefening te maken.

Wie heeft echter daarnaast nog eens de eerlijkheid om te zeggen dat allicht ook iets aan de **uitgavenzijde** zal moeten gebeuren? Technisch voor de hand liggend is via de normale begroting echte reserves aan te leggen (opbouw van een kapitalisatiesysteem). Indien dit niet haalbaar is dienen zich verschillende pistes aan die politiek wellicht even moeilijk liggen.

Ten eerste is er de optie om **langer te werken**. Ten tweede kan men de **pensioenbedragen herzien**, en meer bepaald voor de ambtenaren tot uitgavenniveaus komen die vergelijkbaar zijn met de werknemerspensioenen. Ten derde kan men streven naar het **opbouwen van een betere verhouding tussen actieven en passieven** door het aantal jongeren op de arbeidsmarkt op te trekken..

Naast het voeren van een politiek die de **nataliteit** van de 'autochtone' bevolking stimuleert, kan men de aangroei van jongere werknemers ook door een **doelgerichte immigratiepolitiek** laten gebeuren. Aldus kan men vermijden dat het repartiestelsel kapseist. Of dit een realistische optie is - gegeven samenlevingsproblemen en de vereiste hoge scholingsgraad is een open vraag.

Naast een stevige staats- en milieuschuld ook nog eens een pensioenschuld in de nek van de jonge generaties duwen – door niet tijdig te reageren – is echter moeilijk te verantwoorden.. Dat men in onze buurlanden, zoals Nederland, erin geslaagd is vergelijkbare welvaartsniveaus op te bouwen zónder de factuur voor zich uit te schuiven, toont bijkomend aan dat het deze politieke generatie moet zijn die orde op zaken stelt, niet de volgende.

4.2. Antwerpen

Antwerpen kent zoals heel België een vergrijzingsproblematiek. Doen alsof dit enkel een federaal probleem is, is al te makkelijk. De OCMW's zullen hun deel van de kosten moeten dragen voor de hoogbejaarden en in het kostenplaatje zal rekening moeten gehouden worden met **stijgende bijdragevoeten**, ook voor de contractuelen. De stad zal ook de invloed ondergaan van het grote aandeel ambtenaren (2/3) in het totale personeelsbestand.

Verder mag men niet langer de ogen sluiten voor het feit dat naast de reeds grote 'gewone' schuldenberg er een **geactualiseerd sociaal passief voor de pensioenen van de statutairen is van rond de 2.5 miljard € of 100 miljard BEF**. Hoewel er zich voorlopig geen problemen stellen om jaarlijks de touwtjes aan elkaar te knopen is een **dekkingsgraad van nog geen 3%** iets om zich ernstig zorgen over te maken. Ook om deze schuldenberg te delgen zal de hogere overheid niet met een koffer vol geld komen aanzetten. Wenst men deze schuld door te schuiven naar de jongere generaties Antwerpenaars of naar de eerste schuchter teruggekomen stedelingen?

In Antwerpen valt bijkomend op dat **transparantie** vaak ver te zoeken blijft. Aan de woorden "reserve", "dekkingsgraad", "fonds" en "verplichting" wordt al naargelang de luim een andere betekenis gegeven. De verzelfstandiging van diverse gemeentelijke diensten vergemakkelijkt de transparantie niet. De bevoegde schepen geeft openlijk toe dat de **expertise over deze materie in de stedelijke administratie ontbreekt**. Parameters van de actuariële berekeningen blijken slechts na lang aandringen beschikbaar te komen. Hoeveel geld er werkelijk beschikbaar is gaat verborgen achter een mistgordijn van wederzijdse vorderingen, openstaande saldi, prefinancieringen, voorschotten en hypothetische stellingsgraden.

Dit terwijl **democratische feedback, controle, inzicht en interesse onbestaande** is of onmogelijk wordt gemaakt. De jaarvergadering van de VZW Pensioenfonds duurde 30 minuten ; uiteenzetting door OMOB, verklaring door de penningmeester, info vanuit de vastgoedcel én vragen inbegrepen. Er waren slechts een 10-tal raadsleden aanwezig. Het jaarverslag werd wegens tijdsgebrek niet voorgelezen.

Bij de vergadering van het Toezichtscomité Pensioenovereenkomst over het financieel verslag m.b.t. de pensioenverzekering bij OMOB lieten alle politici, de OCMW voorzitter, de stadssecretaris en de penningmeester van de VZW Pensioenfonds zich verontschuldigen.

Er kan niet anders dan vastgesteld worden dat **beleidsmatig geen discussie** gevoerd wordt. Iedereen lijkt tevreden met de huidige gang van zaken. Dat het **vastgoedpatrimonium reeds 3 keer als onderpand is gebruikt** (schulden stad, schulden OCMW, schulden pensioen) lijkt iedereen te ontgaan of normaal te vinden.

Ons dunkt dat de hogerverklaarde punten aantonen dat ook voor Antwerpen met bekwame spoed een andere weg dient gekozen te worden. De VZW Pensioenfonds dient een echt reservefonds te worden: een afgesplitst doelvermogen. Voorzichtig belegd in kwaliteitsobligaties kan dergelijke structuur als het nodig wordt voor ademruimte zorgen.

Verder kán het niet dat bij het personeelsbeleid met deze problematiek geen rekening gehouden wordt. Onszelf blijven wijsmaken dat bijkomend statutair personeel aanwerven haalbaar is, is niet realistisch. Men zal de verhoudingen precies in de zin van meer contractuelen dienen te wijzigen. Bovendien dient niet twee maar drie keer nagedacht te worden vooraleer men mensen vervroegd laat vertrekken.

Tot slot is het dringend noodzakelijk een nieuwe meerjarenplanning op te stellen voor de pensioenuitgaven – op geconsolideerd niveau – en deze te verwerken in de algemene financiële meerjarenplanning van de stad.

Cor Dietvorst
december 2002
cor.dietvorst@pandora.be
GSM: 0472/95.06.52

De bijlagen zijn op aanvraag beschikbaar.